

Mustafa Sütlař: 24 NİSAN 1915'TEN: Doktor Sevag'ın Hikayesi

Posted on 22/03/2019

Rupen ilingiryan 15 Şubat 1885 de İstanbul'un Silivri ilçesinde doğar. "Kara" gözlerinden ötürü sonradan "Sevag" adını da alır. Adı böylece "Rupen Sevag ilingiryan" olur, daha sonraları ise yalnızca "Rupen Sevag" (Ruben Sewak) diye tanınır.

Sevag ilköğrenimini Silivri'de tamamladıktan sonra Bahçecik (İzmit)'e geçti, sonra İstanbul Berberyan Okulu'na devam ederek 1905'te mezun oldu.

Edebi yeteneğinden başka, bilime karşı eğilimli görüldüğünden, başöğretmeninin telkin ve tavsiyeleriyle İsviçre'nin Lozan şehrine gitti.

Tıp eğitimini Lozan Tıp Fakültesi'nde gördü. Bu sırada Alman yurttaşı olan Helene (Yanni) Appel ile evlendi. Onunla Lozan'da karşılaşmıştı, ikisi de üniversite öğrencisiydi: Rupen tıp eğitimi görürken Yanni pedagoji okuyordu.

Anlatılanlara göre "ilk görüşte aşktı" onlarınki. Bir kır gezisinde karşılaşmışlardı, kara kaşlı, kara gözlü Rupen'le, sapsarışın, mavi gözlü Yanni. Sonrasında buluştuklarında, aşklarının kesinleştğini fark ettiler.

Ailesinin pek fazla bir geliri olmadığı için Rupen, Lozan'da binbir güçlükte okuyor, ailesine yük olmamak için gün geliyor dönemin İstanbul Patriği Ormanyan'dan mektupla yardım istiyordu.

Yanni ise varlıklı bir Alman aileden geliyordu; tiyatroyla ilgileniyor, sahneye çıkmak için can

atıyordu. Appel'ler için kızlarının bu köylü görünümlü "şarklı"yla evlenme isteğini kabullenmek kolay olmadı. Sevag'ın gönderdiği, "kızınız ve benim için ebedi mutluluğu lütfetmeniz arzusuyla" diye biten mektuba verdikleri cevap hiç sıcak değildi. Ancak çok geçmeden onlar da bu zeki ve dürüst gence ısındılar.

Rupen okulunu bitirince Lozan'da bir hastanede çalışmaya başladı, Yanni ise öğretmenlik yapıyordu. Hayatını İstanbul'da sürdürmek, orada tıp dersleri verip şiir yazmak istiyordu. Yanni Appel sevgilisinin isteğini kabul etti; Ermenicesini bir hayli ilerletmişti, Ermeni okullarında ders verebilirdi.

1914'te İstanbul'a geldiler. Savaş başlamak üzereydi. Mezun olduktan sonra birçok hastane ve kliniklerde çalıştı.

Ermeni kökenli hekimler I. Dünya Savaşı öncesi, tüm Osmanlı coğrafyasında emsal teşkil edecek bir kampanya başlatmışlardı. Amaç, hekimlerin, çağın yeni bilgileri ışığında, konferanslar ve açıkturumlarla yetilerini geliştirmektir.

Dr. Rupen Çilingiryan, bu kampanyaya aktif şekilde katıldı. Onun dikkat çekici ve ufuk açan konuşmaları, yankı uyandırdı.

Rupen bu dönemde asker olmamak için her yolu denedi ama, tabip-subay olarak askere alındı. Görev yeri Makriköy'dü (Bakırköy).

Yazınsal önemi ve değeri

Sevag Ermenice basında şiirleri çıkan, gelecek vaat eden bir şairdi. Sevdadan, yurt sevgisinden, halkının acılarından ve yepyeni bir dünya hayalinden söz ettiği şiirleri büyük beğeni toplamıştı.

İlk şiirleri 1905 de “Masis” dergisinde yayınlanmıştı.1908 devriminde arkadaşlarıyla birlikte Surhantag (Atlı Haberci) gazetesini çıkardı. 1910’da Garmir Kirk (Kırmızı Kitap) adlı şiir kitabı yayımladı.

İstanbul’daki Ermeni entelektüeller arasında önemli bir isimdi. dönemin diğer entelektüelleri ile yakın arkadaşlıklar kurmuştur. Hayal gücüyle beslenen sanat adamı ile bilim adamlığı, onun kişiliğinde iç içe geçmişti. Hekimlikle birlikte insanlığa olan aşkını, vatan ve insan sevgisini, edebiyat alanında da çalışarak sürdürdü.

İşyle ilgili olarak da yazardı. 1913’te Azadamard (Özgürlük Savaşı) dergisinde yayımladığı “Bir Doktorun Defterinden Koparılmış Yapraklar” dizisi okuyanlarda heyecan yaratmıştı.

Eserlerinde, aşk, doğa, sosyal sorunlar ve ilişkiler, millet severlik, toplumsal hak ve özgürlük, eşitlik konularını işlemiştir.

1909 Adana olayları etkisinde kalarak ürettiği eserlerde milli duygulara yaptığı vurgularla öne çıkar. Bu olayların onun yaşantısındaki önemli dönüm noktalarından birisi olduğu söylenir.

Rupen Sevag bir şair yazar, bir şair, bir aydın, bir düşünür, bir hekim, ve bir kanaat önderi olarak yaşadığı toplumun yaşamında çok önemli roller üstlenmiştir. Sosyal adaletsizliğe karşı tepkisini “Sokak Süpüren”, “İnsaniyet” adlı yapıtlarında görmek mümkündür.

Bu özelliklerinden ayrı olarak, Sevag’ın aynı zamanda yetenekli bir ressam olduğu da kayıtlara geçmiştir.

Yanni ve Rupen’in iki çocukları vardı: Oğullarına Levon, kızlarına Şamiram adını verdiler.

1915’te, şair Taniyel Varujan, Siamanto-Adom Yarcanyan gibi birçok Ermeni aydınları gibi,

faili meçhul olarak yok edildiler, bugün bir mezarı bulunmamaktadır.

Sevag'ın ölüm haberi İstanbul'a bir haftalık gecikmeyle ulaştı. Yani Appel o günden sonra anadili Almancayı bir daha hiç ağzına almadı, ömrünün sonuna kadar tek bir Almanca kelime etmedi. Levon ve Şamiram'la birlikte Fransa'ya yerleşti, orada öldü.

Bugün Erivan da adı ile anılan "Rupen Sevag Okulu", Fransa'nın Nice şehrindeki Ermeni Meydanı'nda ise "Rupen Sevak Anıtı ve Müze Evi" bulunmaktadır.

Tutuklanması ve Yanni'nin Mücadelesi

24 Nisan 1915'te İstanbul'da Ermeni aydınları tutuklanıp Çankırı ve Ayaş tarafına sürüldüğünde kaçmayı düşündü, ancak bu düşüncesini gerçekleştirilmeden askerlik yapan bir hekim olarak 22 Haziran 1915 tarihinde İstanbul'da tutuklandı. O güne kadar hakkında herhangi bir soruşturma yoktu. O sırada da neden tutuklandığına dair bir açıklama yapılmamış, hatta evi dahi aranmamıştı.

Almanya ve Osmanlı devlet arşivlerindeki belgelere göre Çilingiryan tutuklanır tutuklanmaz karısı Yanni Appel, ailesinin de desteği ile her gün Alman elçiliğine gider, diplomatları kocasını kurtarmak için araya girmeye zorlamaya çalışır. Büyükelçi Wangenheim'la dahi görüştü, ancak adamın o soğuk nezaketini aşip umursamazlığını kırmayı başaramadı. Büyükelçi Wangenheim "Alman ulusunun çıkarları" diyor, başka laf etmiyordu. Yanni aynı dili konuştuğu bu adamın kalbine bir türlü nüfuz edemiyor, umudunu gittikçe yitiriyordu.

Kısacası Osmanlı'nın müttefiki ve soykırımda suç ortağı olan Almanya bile Çilingiryan'ın serbest kalmasını sağlayamadı.

Osmanlı yetkililerininin gayri resmi olarak Alman Konsolosluk yetkililerine Çilingiryan'ın

kitleleri etkileme gücüne sahip olduğu ve “tehlikeli” olduğu ve ondan korkulduğu söylenir.

Bu çabalar işe yaramaz ve Çankırı’ya, gözaltında bulunan diğer entelektüellerin yanına sürülür.

Çankırı günleri

Dr. Rupen Sevag’ın Çankırı’daki günlerini bu katliam’dan sağ kalanlardan, ’24 Nisan 1915’te İstanbul’da toplanan Ermeni aydınlar arasında nadir sağ kalanlardan; Vostan gazetesi editörü, yazar, öğretmen ve Ermeni Ulusal Meclisi lideri Mikayel Şamdancıyan, “Teotig (Teotoros Lapçinyan) Huşartzan Abril 11’i” (11 Nisan Anı Kitabı) adlı kitabında yer alan anılarında şöyle anlatmaktadır:

“1915 haziranının sonlarında ilk kafilenin ayrılması ve on dokuz kişi için İstanbul’a dönme izni çıkmasını takip eden bir buçuk ay boyunca Sevag’la birlikteydim. O sıralar, İstanbul’a dönmeye izin verilmiş olan altı arkadaşımınla birlikte kalıyordum. Rupen Sevag da Çankırı’ya yeni gelmişti. Hemen bize katılmasını kararlaştırdık. Sosyal ve neşeli kişiliğini İstanbul’dan bilirdim. Onun gelişiyse, evimiz hemen bayram neşesiyle doldu.

Kafilemiz Çankırı’ya vardığında aramızda “sekiz doktor” vardı; şehirdeyse hiç doktor yoktu. Doktor dostlarımız, mesleki bilgileriyle yöre halkına yardım ettiler. İçlerinde en çok Sevag’a itibar edilirdi. Doktor Dinanyan İstanbul’a dönme izni aldığı anda, ameliyat ettiği bir Türk kızın pansuman işini ona devretti. Kızın babası, bir çeteci olan, Arabacı İsmail, ameliyatı istediği paraya yapmadığı için Dinanyan’a dış biliyordu. Dinanyan, İstanbul’a dönmek için yola çıkacağı gün ve saati adam öğrenmesin diye akla kararı seçmişti.”

Sevag'ın ölümünden önceki günler

Şamdancıyan'ın anlattıkları bir aksiyon filmi gibi, heyecan dozu yükselerek sürüyor:

“Bir gün, vakit öğleyi epey geçtiği halde Sevag yemeğe gelmedi. Birbirimizi bekletmemek için tam öğle saatinde evde olurduk. Sevag her zaman çok dakikti, sıra dışı bir şey olduğu kesindi. Endişe içinde bekliyordum. Nihayet geldi. Çok kötü görünüyordu. Sofrada üçüncü bir arkadaşımız daha vardı; Sevag, o kalkana kadar bir şey konuşmadı. Sonra, çekinerek, pansuman yaptığı kızın babasının kendisini iki saat evde alıkoyduğunu anlattı. Yüzsüz adam, Ermeni kırımlarının büyük bir şiddetle sürdüğünü, Çankırı Ermenileri için de bu yönde bir emir gelmesini beklediklerini ve kurtulmak istiyorsa çok geç olmadan İslamiyete geçmesi gerektiğini söylemişti. 24 saat içinde Vali'ye başvurarak din değiştirme talebinde bulunmasını istiyordu. Ertesi gün bayramdı. Sevag adamdan, çocuklarının hatırı için, kendisine bu teklifin yapılmamasını istemiş, adam da emrin her an gelebileceğini, elini çabuk tutmasını söyleyip onu bırakmıştı. Tehdidi görmezden gelemezdik, zira felaketin yayılmakta olduğunu duyuyorduk. Daha üç dört gün önce Ankara'da 2000'den fazla erkek katledilmişti. Sevag'ın kararı hakkında tek bir söz etmedik, çünkü ne olacağı belliydi. Sevag istenen başvuruyu hiç yapmadı. arkadaşlar arasında panik yaratmamak için, olan biteni kimseye anlatmadık. Sırrımızı sadece Diran Kelekyan biliyordu.

Bu sırada Çankırı ittihat kâtibi-i mesulünün çabalarıyla, mutasarrıf Asaf Bey başka yere gönderildi, çünkü Ermenilere karşı açıkça olumlu bir tavır içindeydi. Asaf Bey, Adana katliamından sonra günah keçisi ilan edilerek beş sene görevden uzaklaştırılmış olan Dört Yol mutasarrıfı Asaf'tı; bu cezanın ardından aldığı ilk görev Çankırı mutasarrıflığıydı. Asaf'ın ardından mutasarrıflık görevini vekaleten Kastamonu vilayeti jandarma komutanı üstlendi. Reşit Paşa valilikten henüz uzaklaşmamıştı. Sevag, mutasarrıf vekiliyle çok samimi bir ilişki kurmuştu. Çoğu akşam onun hükümet binasındaki odasına giderdi, birlikte rakı içerlerdi.

Sıra Sevag'da

İkinci katile de aramızdan ayrılıp, kanunsuzluğun hüküm sürdüğü o yollara revan oldu. Onları uğurladıktan sonra hükümet konağına çağırıldık. Sevag, Varujan ve Kelekyan da dahil olmak üzere otuz yedi kişi kalmıştık. Otuz yedi kişilik bir liste geldi. serbest bırakılacak, İstanbul dışında dilediğimiz bir yere gidebilecektik. Listedeki beş kişi ya önceden İstanbul'a dönmüş veya iki kafileden biriyle ayrılmıştı. Buna karşılık, arkadaşlarımızdan beşinin adı listede yoktu. Bu beş kişiden ikisi, en sevgili dostlarımız Varujan ve Sevag'dı. Telgrafla İstanbul'a, Dahiliye Nezareti'ne başvurup bizimle birlikte muamele görmeleri gerektiğini belirttiler. Zira bizden ayrı tutulmaları için hiçbir sebep yoktu.

Bunun üzerine, İttihat kâtib-i mesulünün girişimleriyle bu beş kişinin Ayaş'taki arkadaşlarımızın yanına gönderilmelerine karar verildi. Çankırı'da hiç Ermeni sürgün bırakmama kararı alınmış, şehre siyasi ve askeri esirler gelmeye başlamıştı. Meğer, beş arkadaşımızın Ayaş'a gönderilmesi kararı verildiğinde, oradaki arkadaşlarımız da ebediyete intikal etmiş durumdaymış.

Ayaş Yolları

Bir Ayaş türküsü vardır, bu türküyü ilk kez ilkokul 1. sınıfa başladığım gün duymuştum. Öğretmen sınıftaki herkese "okula alışsın" diye bir şeyler söyletmişti, bir kız arkadaşım da bu türküyü söylemişti: "Ayaş Yollarını Aştım da Geldim".

Bu aşk türküsünün ikinci kıtası "Ayaş yollarında kervanın mı var / Beni öldürmeye fermanın mı var / Ağlamaya sızlamaya dermanın mı var" şeklindedir. Buradaki "kervan" ve "ölüm fermanı" sözlerinin bilinen bir hikâyenin konusu başka olan bir türkünün içinde, halk belleğinde itirafı olabileceği aklıma geldi, Ayaş Yolları'ndaki Sevag ve arkadaşlarının yolculuğunu okuyunca.

İktidarlar ne kadar tersini isteseler de halklar gerçekten unutmuyor sanırım.

Şamdancıyan'ı dinlemeyi sürdürüelim:

“13 ağustos 1915 Perşembe sabahı beş kişi iki arabayla yola çıktı. Yanlarında bir atlı jandarma ve bir zaptiye vardı. Mutasarrıf vekili, Sevag ve arkadaşlarının Ayaş'a sağ salim varmaları için elinden geleni yaptı. Sevag'ın arabasını süren, mutasarrıf vekilinin Kastamonu'daki arabacısıydı. Vekil, Sevag'ı o sırada tesadüfen Çankırı'da bulunan arabacıya, emniyetini sağlamasını sıkı sıkıya tembih ederek teslim etti.

Aynı gece saat 12'de, Tüney'den Çankırı'ya gelen bir telefonla, katledildikleri haberi ulaştırıldı. Çankırı jandarma birliği komutanı Nureddin ve kâtib-i mesul Oğuz, telefon başında haberi sevinç çılgınlıklarıyla karşıladılar.

Geceleyin, mutasarrıf vekili, bu cinayet haberlerinden, özellikle de sevgili dostunun öldürülmesinden kudurmuş bir halde, Nureddin'i huzuruna çağırıp ona ağır ithamlarda bulundu.

Bütün bunları ertesi gün mutasarrıf vekiline yaptığımız başvuru üzerine öğrendik. Vali Reşit Paşa uydurma bir tahkikat sonucunda katil olarak 11 zavallı köylüyü Çankırı cezaevine attırdı. Beş arkadaşımızın yola çıkmasından 24 saat sonra, İstanbul'dan, onların da diğer 32 kişiyle aynı muameleye tabi tutulmalarını bildiren bir telgraf gelmişti. Ne yazık, insanın kara talihin amansız çarkını geriye çevirmesi mümkün değildir.

Sevag'la birlikte Vahan Kehyayan, Artin Boğosyan, Tanyel Çıbukyaryan ve Onnik Mağzacıyan adlı arkadaşlarıyla birlikte “Çankırı'nın Kalecik'e yakın olan hududu dâhilinde Kayalıklidere mevkiinde” işkence edilerek öldürülürler.

Dr. Rupen Sevag Çilingiryan cinayeti 'davası'

İttihat ve Terakki'nin kurucu ve önderlerinden, dönemin Dahiliye Nazırı Talat Paşa, Çilingiryan'ın öldürülmesinden sonra, 28 Ağustos 1915'te, Çankırı Mutasarrıflığına bir telgraf çekerek, Çilingiryan'ın "serbest olarak ikamet ettirilmesini" ister.

Oysa bu telgrafi çekmeden önce Sevag'ın öldürülmesi olayında doğrudan belirleyici olduğu bilinmektedir.

Yanni Appel'in başvurusuyla harekete geçen Almanya'nın, en üst diplomatik düzeyde cinayeti takip etmesi, anlaşılan İttihat Terakki hükümetini zor durumda bırakıyor. Bunun üzerine Talat Paşa, önceki telgraftan üç gün sonra 31 Ağustos'ta bu kez Çankırı'ya bir telgraf çekerek, öldürüldüğü anlaşılan Çilingiryan'ın "cânilerinin behemehâl ta'kip ve derdestleri"ni istiyor. Bunun üzerine 19 kişi hakkında 31 Ocak 1916'da soruşturma açılıyor.

Bunların dokuzu Çilingiryan ve arkadaşlarının yanı sıra başka altı kişiyi daha öldürmekle suçlanıyor. Bu dokuz kişiden altısı 2 Eylül 1915'te; Çilingiryan ve arkadaşlarına eşlik eden bir polis ve bir jandarma ise 28 Kasım ve 1 Aralık 1915'te tutuklanmıştır. Cinayeti işleyen Kürt Alo ve çetesinden pek çok isim ise hiç yakalanmamıştır.

Bu katiller Çilingiryan ve arkadaşlarını sağ salim Ayaş'a ulaştırma konusunda "namus sözü" vermiş Çankırı Mutasarrıf Vekili İzzet Bey'in girişimiyle yakalanıyor.

Soruşturmayı hazırlayan Ankara Divan-ı Harb-i Örfi, dosyayı yargılamanın yapılması için İstanbul'a yolluyor, dosya oradan Kastamonu'ya gidiyor.

Dosya şehirden şehre dolaşırken Talat Paşa, 13 Mayıs 1916'da, Ankara Vilayetine, Adalet Bakanlığı ile ilişkiye geçerek, cinayet suçundan hapiste bulunan tutukluların serbest bırakılması emrini veriyor.

Diğer bir telgrafta, Talat Paşa'nın özel olarak affını istediği kişilerin, Kürt Alo çetesi üyeleri olduğu anlaşılıyor. Talat Paşa, 13 Mayıs tarihli telgrafına rağmen, muhtemelen Adalet Bakanlığı ile yazışmalar uzadığı için, söz konusu kişilerin tahliye edilmemesi üzerine, ikinci bir telgraf çekerek işlemlerin hızlandırılmasını istiyor.

7/8 Haziran 1916 tarihli üçüncü telgrafında Talat Paşa bu kez, soruşturma henüz devam ederken, yani kesinleşmiş bir karar çıkmadan, bütün hukuk kurallarını hiçe sayarak tutukluların affını istiyor.

Sonuç olarak, soruşturma dosyaları Dahiliye Nezareti koridorlarında, vilayetler arası yazışmalarda "kayboluyor" dava açılmıyor ve yargılama yapılmıyor.

Kürt Alo hiç mahkeme karşısına çıkmıyor, tutuklu adamları da affediliyor. Sonradan Suriye cephesinde devletine "hizmet" etmeye devam ettiği biliniyor. Onun burada da Der Zor'a sürülen Ermenilerin katledilmesinde görev almış olma ihtimali çok yüksek.

Cinayeti Azmettirenler

Cinayeti azmettirenler ya da planlayanlar ise hiçbir ceza almadan kurtuluyorlar.

Divan-ı Harb-i Örfi'de kayıtlarına göre cinayetler, İttihat ve Terakki Çankırı Katib-i Mesulü Cemal Oğuz organizasyonunda işleniyor.

Cemal Oğuz cinayetlerden suçlanarak 3 Nisan 1919'da tutuklanıyor. Duruşmalarda deli numarası yapan Oğuz, akli dengesinin yerinde olup olmadığının tespiti için Gümüşsuyu Hastanesi'ne sevk ediliyor ve sonunda 29 Kasım 1919 tarihli duruşmada sağlık nedenleriyle dosyası ayrılıyor.

Ayrı bir dava ile yargılanan Oğuz, 8 Şubat 1920’de Çilingiryan ve arkadaşlarının cinayetini azmettirmek suçundan beş yıl hapse mahkum ediliyor. Sonunda Askeri Temyiz Mahkemesi bu kararı bozuyor ve Oğuz cezasız kalıyor. 5 Ekim 1920’de İngilizler tarafından Malta’ya götürülen Cemal Oğuz’un, 1921 yılının kasım ayında Kastamonu üzerinden Ankara’ya geldiği ve Mustafa Kemal’in ekibine katıldığı biliniyor.

Son olarak Çilingiryan’ın eşi Yanni Apell, Osmanlı’nın müttefiki olması nedeniyle cinayetin aydınlatılması girişimlerini belli bir noktada bırakan Almanya hükümetine yazdığı mektupta şöyle diyor: “Kesin bir emirle kurtarılabilecek ne varsa kurtarmaya çalışınız. Eğer elinde bulunan boyun eğilmez imkânlarını kullanmazsa, suçsuz kadınların, çocukların, hastaların ve yaşlıların göklere yükselen kanı, Almanya’ya bir lanet olarak dönecektir.”

Kaynaklar

- T. B. M. M. Zabıt Ceridesi
- Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri
- Türk Tabipleri Birliği Tarihi
- Çilingiryan ve Dink , Semra Pelek
- 1915 Yazıları, Taner Akçam, İletişim Yayınları
- Agos gazetesi, 20 nisan 2007
- Rupen Sevag Kimdir?
- Rupen Sevag Dr.med.Sarkis Adam
- Dr. Çilingiryan Davası, Yusuf Sarımay
- 24 Nisan 1915’de ne oldu?
- 24 Nisan... Bir soykırım hikâyesi! Temel Demirer

Kaynak: bianet.org